

**Araştırma Makalesi**

**Doğrudan Yabancı Yatırımlar Çocuk İşçiliğinin Bir Nedeni Mi?<sup>1</sup>**

*Are Foreign Direct Investments A Cause of Child Labor?*

**Derya DEMİR**

Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Reşadiye Meslek Yüksekokulu

[derya.demir@gop.edu.tr](mailto:derya.demir@gop.edu.tr)

<https://orcid.org/0000-0002-7355-1757>

| Makale Geliş Tarihi | Makale Kabul Tarihi |
|---------------------|---------------------|
| 17.05.2025          | 18.09.2025          |

**Öz**

Uluslararası sermaye hareketleri ve çok uluslu şirketlerin faaliyetleri, çeşitli sosyoekonomik ve politik etmenlerden etkilenmektedir. Bu etmenler arasında düşük işgücü maliyetleri, yabancı yatırımları çeken önemli faktörlerden biridir. Yabancı doğrudan yatırım girişleri, çoğu durumda çocuk işçiliği de dâhil olmak üzere vasıfsız işgücüne atfedilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde çocuk işçiliği, artan araştırma ilgisini çeken ve uluslararası kuruluşların ortak çabalarını harekete geçiren önemli bir sosyal sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Bu çalışma, panel nedensellik analizi kullanarak gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırım girişleri ile çocuk işçiliği arasındaki etkileşimi ampirik olarak incelemeyi hedeflemektedir. Çocuk işçiliğinin yüksek olduğu az gelişmiş ülkelerden verilerine ulaşılabilen seçilmiş 37 ülke için 2000-2023 dönemi verileriyle analiz gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın ampirik analizinde ilk önce yatay kesit bağımlılığı araştırılmış ve değişkenlere ait serilerin durağanlık düzeyleri Pesaran CIPS birim kök testi ile belirlenmiştir. Akabinde bağımlı değişken çocuk işçiliği serisi ile bağımsız değişkenler doğrudan yabancı yatırımlar, kişi başına düşen gayri safi yurt içi hâsıla, ticari açıklık ve nüfus serileri arasındaki nedensellik ilişkisi için Dumitrescu-Hurlin nedensellik analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre doğrudan yabancı yatırım girişinden çocuk işçiliğine doğru tek yönlü bir nedensel ilişki olduğu bulunmuştur. Diğer makroekonomik değişkenlerden çocuk işçiliğine doğru bir nedensellik ilişkisi mevcut değildir.

**Anahtar kelimeler:** Çocuk İşçiliği, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Çok Uluslu Şirketler, Panel Nedensellik.

**Abstract**

International capital movements and the activities of multinational corporations are affected by various socioeconomic and political factors. Among these factors, low labor costs are one of the important factors that attract foreign investments. Foreign direct investment inflows are often attributed to unskilled labor, including child labor. Especially in developing countries, child labor continues to exist as an important social problem that attracts increasing research attention and mobilizes joint efforts of international organizations. This study aims to empirically examine the interaction between foreign direct investment inflows and child labor in developing countries using panel causality analysis. The analysis was conducted with the data for the period 2000-2023 for 37 selected countries with high child labor among underdeveloped countries. In the empirical analysis of the study, cross-sectional dependence was first investigated, and the stationarity levels of the variable series were

<sup>1</sup> 16-17 Mayıs 2025 tarihlerinde Kocaeli-Türkiye’de düzenlenen 14. Uluslararası Marmara Sosyal Bilimler Kongresi’nde sunulan “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Çocuk İşçiliğinin Bir Nedeni mi?” başlıklı özet bildiriden yararlanılarak hazırlanmıştır.

**Önerilen Atıf /Suggested Citation**

Demir, D., 2025, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Çocuk İşçiliğinin Bir Nedeni Mi?, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 60(4), 3478-3493.

determined using the Pesaran CIPS unit root test. Subsequently, a Dumitrescu-Hurlin causality analysis was conducted to examine the causal relationship between the dependent variable child labor and the independent variables foreign direct investment, gross domestic product per capita, trade openness, and population. The findings indicated an unidirectional causal relationship from foreign direct investment inflow to child labor. No causal relationship was found from other macroeconomic variables to child labor.

**Keywords:** Child Labor, Foreign Direct Investment, Multinational Corporations, Panel Causality.

## 1. Giriş

Çocuk işçiliği, yasal ve etik boyutları açısından kabul edilemez bir kavram olmasına rağmen, hem Türkiye’de hem de dünya genelinde göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Çocukların çalışma hayatına katılımı, tarih boyunca süregelen bir olgu olup, özellikle tarım devrimiyle birlikte ortaya çıkan işbölümü ve üretim fazlası elde etme çabalarıyla başlamıştır. Sanayi devrimi sonrası, çocukların ruhsal, fiziksel ve sosyal gelişimlerinin engellenmesi önemli bir mesele haline gelmiştir. Bu dönemde çocuklar, fabrikalarda ve madenlerde acımasız bir şekilde çalıştırılmışlardır. Zamanla, çocuk işçiliği ile ilgili çeşitli yasal düzenlemeler ve politikalar geliştirilmiş olsa da, bu sorun hiçbir zaman tamamen ortadan kalkmamıştır. 1980’li yıllardan sonra hızlanan küreselleşme ve neo-liberal politikalar, gelişmekte olan ülkelerin ihracata yönelik sanayileşme modelini benimsemesine yol açmıştır. Bu süreçte artan rekabet baskısı, emek yoğun sektörlerde çocuk işgücünün kullanılmasına zemin hazırlamıştır. Düşük işgücü maliyetleri, çok uluslu şirketlerin bu ülkelerde fabrika kurma kararlarını etkileyen önemli bir faktördür (Yüceol, 2022, s. 40-41).

“Çocuk işçi” ve “çalışan çocuk” terimleri sıklıkla birbirleriyle karıştırılmakla birlikte, çalışan çocuk, daha genel bir kavram olarak, çocuk işçiliğini de içine alırken, çocuk işçi terimi daha olumsuz ve sömürücü bir durumu ifade etmektedir (Namal, 2019, s. 54). Çocuk işçiliği tanımının her ülkenin sosyoekonomik ve kültürel özelliklerine bağlı olarak farklılıklar gösterebildiği gözlemlenmektedir. Çocuk işçiliği kavramına değinmeden önce, çocuk olma durumunu ele almak faydalı olacaktır (Koçali, 2022, s. 478). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO-International Labor Organization), 182 Sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi’nin 2. maddesinde, "Bu Sözleşmenin amaçları doğrultusunda çocuk terimi, 18 yaşın altındaki herkese uygulanır" tanımını yapmıştır (ILO, 1999, s. 6). Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferansı (ICLS-International Conference of Labour Statisticians), işgücü istatistiklerinde küresel standartları belirleyen yetkili bir organdır. 2008 yılında 18. ICLS tarafından kabul edilen çocuk işçiliği istatistiklerine ilişkin karar, çocuk işçiliğinin ölçümünü iki ana unsur etrafında yapılandırmaktadır. Buna göre, çocuk istihdamı, 5 ila 17 yaş arasındaki tüm çocukların üretken faaliyetlerde yer alması ve çocuk işçiliği olarak iki farklı kategori altında belirlenmiştir. Bu iki kategori arasındaki farklar ise şu şekilde sıralanmıştır (Dammert, Hoop, Mvukiyehe ve Rosati, 2017, s. 4):

Üretken faaliyetlerde bulunan çocuklar, iki ana gruba ayrılmaktadır. Çalışan çocuklar grubu çocuklar tarafından gerçekleştirilen her türlü ücretli ve ücretsiz üretken etkinlikleri kapsar. Diğer üretken faaliyetlerde bulunan çocuklar, ücretsiz ev hizmetlerini yerine getiren çocukları içerir. Yani, bir hane halkı tarafından kendi evlerinde veya hane işleri için yapılan tüketim amaçlı ev içi ve kişisel hizmetlerin üretimi ile ilgilidir. Çocuk işçiliği, daha kısıtlayıcı bir tanıma sahiptir ve ILO Sözleşmeleri uyarınca yasalarla çalışan tüm çocukları hariç tutar. Bir çocuk işçisi şu şekilde tanımlanır: Ekonomik olarak aktif olan ve 12 yaşından küçük herhangi bir çocuk, kanunlarca izin verilen hafif işlere girmeyen, üretken faaliyetlerde bulunan işlerde çalışan 12-14 yaş arası çocuklar, 17 yaş ve altındaki çocuklar. Bu çocuklar "tehlikeli işler"de çalışan çocuklardır. Bu işler, çocuğun güvenliğini, fiziksel ve zihinsel gelişimini olumsuz etkileyen işleri kapsar. Ayrıca, çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri de bu tanımın içindedir. Bu biçimler arasında; kölelik veya zorla çalıştırma, ticari cinsel sömürü, yasadışı faaliyetler ve silahlı çatışma gibi durumlar yer almaktadır (Namal, 2019, s. 54-55).

Tablo 1’de 2020 ve 2023 verilerine göre çocuk nüfusu en fazla olan ülkelere yer verilmiştir. Hem 2020 hem de 2023 yılında çocuk nüfusu en fazla olan ülkeler aynı ülkeler olup, ilk üç sırada bulunan ülkeler Hindistan, Çin ve Nijerya’dır. İlk on içerisinde yer alan diğer ülkeler de Pakistan, Endonezya, ABD, Bangladeş, Etiyopya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Brezilya olmuştur.

**Tablo 1: Çocuk Nüfusu En Fazla Olan Ülkeler**

|    | Ülke                  | 2020        | Ülke                   | 2023        |
|----|-----------------------|-------------|------------------------|-------------|
| 1  | Hindistan             | 369.524.878 | Hindistan              | 360.337.993 |
| 2  | Çin                   | 253.360.711 | Çin                    | 234.031.297 |
| 3  | Nijerya               | 91.645.439  | Nijerya                | 94.553.713  |
| 4  | Pakistan              | 88.971.255  | Pakistan               | 91.670.867  |
| 5  | Endonezya             | 70.996.836  | Endonezya              | 70.113.728  |
| 6  | ABD                   | 60.977.275  | ABD                    | 58.927.062  |
| 7  | Bangladeş             | 48.656.232  | Etiyopya               | 50.660.304  |
| 8  | Etiyopya              | 48.103.096  | Kongo Dem. Cumhuriyeti | 48.756.676  |
| 9  | Kongo Dem Cumhuriyeti | 44.205.882  | Bangladeş              | 48.629.551  |
| 10 | Brezilya              | 43.311.094  | Brezilya               | 42.092.915  |

**Kaynak:** World Bank, 2025.

Çocuk nüfus yoğunluğundan ziyade toplam nüfus içerisinde çocuk nüfus oranının dikkate alınması çocuk işçiliğine dair sonuçlara ulaşmada daha faydalı olacaktır. Tablo 2’de ise çocuk nüfus oranı en fazla olan ülkeler gösterilmiştir.

**Tablo 2: Çocuk Nüfus Oranı En Fazla Olan Ülkeler**

|    | Ülke              | 2020 (%) | Ülke              | 2023 (%) |
|----|-------------------|----------|-------------------|----------|
| 1  | Orta Afrika Cumh. | 48,91    | Orta Afrika Cumh. | 49,17    |
| 2  | Nijer             | 48,02    | Nijer             | 46,97    |
| 3  | Çad               | 47,97    | Çad               | 46,74    |
| 4  | Mali              | 47,32    | Somali            | 46,68    |
| 5  | Somali            | 47,03    | Mali              | 46,46    |
| 6  | Burundi           | 46,96    | Kongo Dem. Cumh.  | 46,09    |
| 7  | Kongo Dem. Cumh.  | 46,05    | Burundi           | 45,36    |
| 8  | Uganda            | 45,22    | Mozambik          | 44,75    |
| 9  | Mozambik          | 45,18    | Angola            | 44,57    |
| 10 | Angola            | 45,02    | Uganda            | 43,94    |

**Kaynak:** World Bank, 2025.

2020 ve 2023 yıllarında toplam nüfusu içerisinde çocuk nüfus oranının en yüksek olduğu ülke yüzde 48,91 ve yüzde 49,17 oranları ile Orta Afrika Cumhuriyeti’dir. Orta Afrika Cumhuriyeti’ni Nijer, Çad, Mali ve Somali takip etmektedir. İlk on ülke içinde bulunan diğer ülkeler ise Burundi, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Uganda, Mozambik ve Angola’dır.

Herhangi bir ortaöğretim kurumunda kaydı bulunmayan çocukların sayı veya oranı tespit edilerek çocuk işçilerin oranına ulaşılabilir. Çünkü çalışan çocuklar okula gidememektedir. Okul kaydı ve çocuk işçiliği uyumsuz faaliyetler olarak görülmekte ve bu sebeple çocukların ya çalıştığı ya da okula gittiği kabul edilmektedir (ILO, 2000). Çocuk işçi oranı bazı ülkeler için Tablo 3’te gösterilmiştir.

**Tablo 3: 2022 Yılı Ortaöğretim Kaydı ve Çocuk İşçi Oranı**

| Sıra | Ülke                | Ortaöğretim kaydı (%) | Çocuk işçi oranı (%) | Sıra | Ülke                | Ortaöğretim kaydı (%) | Çocuk işçi oranı (%) |
|------|---------------------|-----------------------|----------------------|------|---------------------|-----------------------|----------------------|
| 1    | Burkina Faso        | 33,72                 | 66,28                | 14   | Seyşeller           | 76,88                 | 23,12                |
| 2    | Mozambik            | 37,89                 | 62,11                | 15   | Hindistan           | 81,18                 | 18,82                |
| 3    | Eritre              | 40,74                 | 59,26                | 16   | Paraguay            | 82,01                 | 17,99                |
| 4    | Pakistan            | 42,36                 | 57,64                | 17   | Romanya             | 83,03                 | 16,97                |
| 5    | Ruanda              | 44,15                 | 55,85                | 18   | Jamaika             | 83,87                 | 16,13                |
| 6    | Kamerun             | 45,14                 | 54,86                | 19   | Nepal               | 83,92                 | 16,08                |
| 7    | Guatemala           | 46,11                 | 53,89                | 20   | Malezya             | 84,54                 | 15,46                |
| 8    | Senegal             | 46,95                 | 53,05                | 21   | Özbekistan          | 86,92                 | 13,08                |
| 9    | Lao PDR             | 56,88                 | 43,12                | 22   | Belize              | 86,99                 | 13,01                |
| 10   | Salvador            | 65,33                 | 34,67                | 23   | Dominik             | 87,00                 | 13,00                |
| 11   | Bangladeş           | 71,82                 | 28,18                | 24   | St. Lucia           | 88,10                 | 11,90                |
| 12   | Dominik Cumhuriyeti | 76,53                 | 23,47                | 25   | Brunei Darussalam   | 88,38                 | 11,62                |
| 13   | Gana                | 76,78                 | 23,22                | 26   | Batı Şeria ve Gazze | 89,63                 | 10,37                |

**Not:** Çocuk işçi oranı “Çocuk işçiliği = 100 - toplam ortaöğretim kaydı” ile Dünya Bankası verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Çocuk işçi oranının en yüksek olduğu ülkenin yüzde 66,28 ile Burkina Faso olduğu görülmektedir (Tablo 3). Bu ülkenin ortaöğretim kayıt oranı yüzde 33,72’dir. Çocuk işçi oranının yüksekliği bakımından ilk sıralarda olan diğer ülkeler Mozambik, Eritre, Pakistan, Ruanda, Kamerun, Guatemala, Senegal, Lao PDR ve Salvador olarak sayılabilir.

Bir tarafta yoksulluk, işsizlik, hızlı ve çarpık kentleşme, eğitim düzeyi, nüfus ve gelenekler gibi çocukları emek arz etmeye yönlendiren faktörler söz konusu iken, diğer tarafta işverenlerin emek talebini çocuklara yöneltilmeleri söz konusudur. İşverenler açısından çocuk emeği, maliyeti ucuz işgücü ile düşürme anlamına gelmektedir. Özellikle ihracata dönük endüstrilerde faaliyet yürüten işletmeler açısından çocuk işgücü kullanımı küresel pazarlarda rekabet gücü için önemli bir faktördür. Maliyetin düşürülmesi için işverenler tarafından emek talebinin çocuklara yöneltilmesinde kayıt dışı ekonomi önemli rol oynamaktadır. Sanayileşme süreci gelişmekte olan ülkelerde batıdan farklı işlemiş, bunun sonucunda kayıt dışı ekonomi ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerde kentleşme kalkınmadan daha hızlı gerçekleşmiş, sanayi sektöründe istihdam imkânları yetersiz kalmış ve kırdan kente göç eden nüfus yeni iş olanakları bulamamıştır. Bu doğrultuda özellikle az gelişmiş ülkelerde ikili bir yapı oluşmuştur (Tunçcan, 2000, s. 250).

1980’li yıllardan sonra hızlanan küreselleşme ve uygulanan neo-liberal politikalar, gelişmekte olan ülkelerin ihracata yönelik sanayileşme modelini benimsemesine yol açmış, bu süreçte artan rekabet baskısı ile işgücü maliyetlerinin düşmesi, emek yoğun sektörlerde çocuk işgücünün kullanılmasına zemin hazırlamıştır (Yüceol, 2022, s. 40-41). Dünya genelinde faaliyet gösteren uluslararası şirketlerin çoğu, düşük maliyetler elde etmek amacıyla fabrikalarını, işçi koruma yasalarının bulunmadığı veya iş yasalarının uygulanmadığı yoksul ülkelere taşımaktadır. Bu durum, bu ülkelerde genellikle yetişkinler yerine ucuz iş gücü olarak çocukların tercih edildiği gerçeğini ortaya koymaktadır (Gün, 2010, s. 72). Özellikle gelişmekte olan ülkeler, düşük maliyetli işgücüne sahip oldukları için doğrudan yabancı yatırımların (DYY) ilgi odağı haline gelmiştir (Güllü ve Arslan, 2023, s. 772).

Uluslararası örgütler, çocuk haklarını korumak ve çocuk işçiliğini önlemek için son on yıllarda önemli çabalar sarf etmiştir. Özellikle, çocukların korunması ve çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması, Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları sözleşmelerini imzalayan 190 ülkenin en önemli öncelikleri arasında yer almaktadır. Benzer şekilde, ILO çocuk çalışanların korunmasını ve 2025 yılına kadar çocuk işçiliğini ortadan kaldırmayı amaçlayan çeşitli programlar uygulamıştır (ILO, 2018). Her türlü çocuk

işçiliğinin ortadan kaldırılması, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (Hedef 8.7) arasında yer almaktadır (United Nations, 2023).

Bu çalışmada DYY girişlerinin ve diğer makroekonomik değişkenlerin çocuk işçiliği ile bağlantısının nedensellik analizleriyle araştırılması amaçlanmaktadır. Çalışma dönem olarak verilerin ulaşılabilirliğine bağlı olarak 2000 ile 2023 yılları arasını kapsamaktadır. Paneli oluşturan yatay kesitler ise çocuk işçilik oranının yüksek olduğu 37 gelişmekte olan ülke verilerini içermektedir. Bunun yanı sıra çocuk işçilik oranının yüksek olduğu bu ülkelerde DYY ile çocuk işçiliği arasındaki etkileşimin incelenmesi için ilk önce yatay kesit bağımlılığının varlığı araştırılmış ve değişkenlere ait serilerin durağanlık düzeyleri Pesaran CIPS birim kök testi ile belirlenmiştir. Daha sonra nedenselliği test etmek için Dumitrescu-Hurlin nedensellik analizi uygulanmıştır. Çalışmanın sonraki bölümlerinde önce literatür özetine yer verilmiş, sonrasında yöntem ve bulgular açıklandıktan sonra tartışma ve sonuç bölümleriyle çalışma sonlandırılmıştır.

## 2. Literatür özeti

Literatürde DYY ile çocuk işçiliği arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar özellikle gelişmekte olan ülkelere odaklanmıştır. Yapılan çalışmalardan bazıları DYY girişlerinin çocuk işçiliğini artırdığı sonucuna varırken diğerleri DYY girişlerinin gelişmekte olan ülkelerdeki çocuk işçiliğini azalttığı sonucuna ulaşmıştır.

DYY girişlerinin çocuk işçiliğini artırdığı sonucuna varan çalışmalardan biri Dağdemir ve Acaroğlu (2010), küreselleşmenin çocuk işçiliği üzerindeki etkisini, sürecin bileşenleri olan DYY ve ticarete odaklanarak araştırmıştır. 92 gelişmekte olan ülke için 2000-2005 dönemi verileriyle OLS analizi yapılan çalışmada kişi başına düşen GSYİH, DYY, ticaret açıklığı ve kırsal alan değişkenlerinin çocuk işçiliği üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışma bulguları DYY ile çocuk işçiliği arasında pozitif ilişki bulunduğunu ortaya koymuştur. Doytch, Thelen ve Mendoza (2014), farklı ekonomik sektörlere yayılan ayrıştırılmış DYY girişlerinin çocuk işçiliği üzerindeki etkisini 100 ülke verileriyle 1990-2010 arası dönem için GMM Blundell Bond sistemiyle analiz etmişlerdir. Gelir düzeyi, DYY, kurumların kalitesi ve nüfus yoğunluğu ile çocuk işçiliği arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada DYY'ın çocuk işçiliği üzerindeki etkisinin üretim sektörüne göre değiştiği bulgusuna ulaşılmıştır. Avrupa ve Orta Asya'da tarım sektöründeki DYY ile çocuk işçiliği arasında pozitif bir ilişki gözlemlenirken, Doğu ve Güney Asya'da imalat sektöründeki DYY ile Latin Amerika ülkelerindeki madencilik sektöründeki DYY arasında negatif bir ilişki görülmektedir.

Kechagia ve Metaxas (2023) de panel veri analizi kullanarak gelişmekte olan ülkelerde DYY girişleri ve çocuk işçiliği arasındaki etkileşimi ampirik olarak araştırmıştır. Yüksek oranda çalışan çocuk bulunan iki coğrafi bölge olan Sahra Altı Afrika ve Latin Amerika'da DYY ve çocuk işçiliği arasındaki nedenselliğin 1980-2019 dönemi için ve 42 gelişmekte olan ülkeden oluşan bir örneklem için araştırıldığı çalışmada Granger nedensellik testleri uygulanmıştır. Çalışma, bu bölgelerdeki DYY girişlerinden çocuk işçiliğine doğru tek yönlü bir nedensel ilişki olduğu ve makroekonomik bağımsız değişkenlerde çocuk işçiliğinden kaynaklanan bir nedensellik gözlemlenmediği sonucuna varmıştır.

DYY girişlerinin gelişmekte olan ülkelerdeki çocuk işçiliğini azalttığı sonucuna varan çalışmalardan biri Neumayer ve Soysa (2005), DYY ile çocuk işçiliği arasındaki bağlantıyı deneysel olarak araştırmak için 117 ülkenin 1995 yılı verilerini kullanmışlardır. OLS analizinin yapıldığı çalışmada kişi başına düşen GSYİH, GSYİH, kentleşme, tarım, ticaret açıklığı, yabancı yatırım stoku, kamu sağlık harcamaları, kamu eğitim harcamaları ve öğrenci-öğretmen oranı ile çocuk işçiliği arasındaki bağlantı incelenmiştir. Hem ticaret hem de DYY girişleri çocuk işçiliğiyle olumsuz ilişkili bulunmuştur. Davies ve Voy (2009), çocuk işçiliğinin DYY girişlerinden ne ölçüde etkilendiğini 145 ülkenin 1995 verileriyle birleştirilmiş regresyonlar kullanarak araştırmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre DYY ile çocuk işçiliği arasında istatistiksel olarak negatif bir ilişki bulunmaktadır. Bununla birlikte, gelir düzeyinin dâhil edilmesinin DYY'ın çocuk işçiliği üzerindeki etkisini etkilediği görülmektedir. Aynı çalışmada DYY, ticaret açıklığı, yoksulluk, tarımın katma değeri, kentsel nüfus ve çocuk işçiliği arasındaki ilişki Pakistan için 1970-2003 dönemi verileriyle incelenmiştir. Çok değişkenli vektör otoregresyon (VAR) yapılan çalışmada ticaret açıklığı, kişi başına düşen GSYİH, tarımın katma değeri, kentsel nüfusun çocuk işçiliği üzerindeki etkisi araştırılmış, DYY'ın çocuk işçiliğini azalttığı bulunmuştur.

Voy (2012), 82 ülkede DYY girişlerinin çocuk işçiliğinin daha az görülmesiyle ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Anket yıllarının ülkeye göre değiştiği araştırmada çoklu regresyon analizi yapılmış ve yabancı doğrudan yatırım, nüfus, ticaret açıklığı, cinsiyete göre ekonomik faaliyet, kişi başına düşen GSYİH değişkenlerinin çocuk işçiliği ile bağlantısı araştırılmıştır. Burhan, Sıdek ve Ibrahim (2016), 44 Afrika ülkesinde gelir, okullaşma oranı, doğurganlık ve DYY'ın çocuk işçiliği üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmada 1980-2003 döneminde Genelleştirilmiş En Küçük Kareler yöntemini uygulamışlardır. Kişi başına düşen GSYİH, ilköğretim kaydı, toplam doğurganlık hızı ve yabancı yatırım hissesinin çocuk işçiliği ile ilişkisinin incelendiği bu çalışmada Afrika'da artan DYY'ın çocuk işçiliğinin azalmasına yol açtığı bulunmuştur. Fatima (2017), kredi piyasası aksaklıkları ve küreselleşmenin çocuk işçiliği üzerindeki etkisini 129 gelişmekte olan ülke için analiz ettiği çalışmada 1970-2010 dönemi verilerini kullanmıştır. OLS analizi ile ticaret açıklığı, DYY girişleri, kişi başına düşen GSYİH ve yurtiçi kredilerin etkisi incelenmiş, daha yüksek DYY girişlerinin çocuk işçiliği oranlarının düşmesine yol açtığı bulunmuştur.

DYY'ın çocuk işçiliği üzerinde önemli etkisi bulunmadığı yönünde sonuçlara ulaşan bir çalışma ise Sundjo, Michael, Bessala, Grace ve Aziseh (2018) olup, Sahra Altı Afrika'da ticaretin ve DYY'ın çocuk işçiliği üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmada 25 Sahra altı Afrika ülkesinin verileri 1999-2013 dönemi için OLS ile analiz edilmiş, yabancı yatırım girişlerinin çocuk işçiliği üzerindeki etkisi önemsiz bulunmuştur.

Bazı çalışmalarda DYY girişlerinin çocuk işçiliğine etkisi araştırılmasa da ticari dışa açıklık ile çocuk işçiliği bağlantısı incelenmiştir. Örneğin, Iram ve Fatima (2008), Pakistan'da ticaret açıklığının çocuk işçiliği üzerinde olumlu bir etkisi olduğu sonucuna varmıştır. Edmonds ve Pavnick'e (2006) göre, ülkenin ticaret açıklığı ne kadar yüksekse çocuk işçiliği vakaları da o kadar düşük olmaktadır. Shelburne (2001), ticaret açıklığının daha az sayıda küçük çalışanın kullanılması için teşvikler sağladığını ileri sürmüştür. Benzer şekilde, Cigno, Rosati ve Guarcello (2002), ticaret açıklığının çocuk işçiliğini azaltabileceğini veya en azından etkilemeyebileceğini öne sürmüştür. Jafarey ve Lahiri de (2002) ticaret yaptırımlarının ve kısıtlamalarının çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerde ve yoksul haneler arasında çocuk işçiliğini artırabileceğini ileri sürmüştür.

Gelişmekte olan ülkelerdeki DYY girişleri ile çocuk işçiliği arasındaki ilişki araştırmacıların ilgisini çekmiştir; ancak araştırmalar belirsiz ve çelişkili sonuçlara ulaşmıştır. Araştırmacılar, DYY'ın çocuk işçiliği üzerindeki etkisini araştırmak için farklı açıklayıcı değişkenler, zaman dilimleri ve yöntemler kullanmışlardır. Bu çalışma, 2000 yılından 2023 yılına kadar farklı bir dönemin verileriyle yapılması yönüyle diğer çalışmalardan farklıdır. İlave olarak farklı bir örneklem grubu için DYY ile çocuk işçiliği bağlantısını incelemesi de bu çalışmanın farklılığını ortaya koymaktadır. Bu çalışma, çocuk işçilik oranının yüksek olduğu 37 gelişmekte olan ülkeden oluşan bir örneklem üzerinde çalışarak DYY girişlerinin çocuk işçiliği üzerindeki etkisini açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktadır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerdeki çocuk işçiliği sorununa ışık tutmakta ve DYY girişlerinin ve belirli makroekonomik değişkenlerin çocuk işçiliği üzerindeki rolünü güncel verilerle ve yatay kesit bağımlılığını da dikkate alarak daha fazla araştırmaktadır. Bunun yanı sıra gelişmekte olan ekonomilerde DYY ile çocuk işçiliği arasında nedensellik ilişkisini test etmek için Dumitrescu-Hurlin nedensellik analizi gerçekleştiren ilk ampirik çalışmadır.

### 3. Yöntem ve Bulgular

Bu bölümde önce değişkenlere ait özet bilgiler, tanımlayıcı istatistikler ve modele ilişkin bilgiler verilmiştir. Daha sonra yöntem ve bulgular açıklanmıştır.

#### 3.1. Veri ve Model

Çalışmanın amacı 2000-2023 yılları arasında çocuk işçiliğinin yüksek olduğu az gelişmiş ülkelere verilerine ulaşılabilen seçilmiş 37 ülke<sup>2</sup> için çocuk işçiliği (CL) bağımsız değişkeni ile doğrudan yabancı yatırım girişleri (FDI), kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla (GDP), ticari açıklık (TO) ve nüfus (P)

<sup>2</sup> Arnavutluk, Ermenistan, Bangladeş, Bolivya, Burkina Faso, Burundi, Yeşil Burun Adaları, Kamerun, Çad, Kolombiya, Ekvador, Salvador, Estonya, Fiji, Gürcistan, Gana, Guatemala, Gine, Hindistan, Endonezya, Ürdün, Kırgızistan, Moritanya, Mozambik, Nepal, Kuzey Makedonya, Pakistan, Paraguay, Peru, Filipinler, Ruanda, Güney Afrika Cumhuriyeti, Tayland, Tonga, Ukrayna, Özbekistan, Batı Şeria ve Gazze.

değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Değişkenlere ait veriler Dünya Bankası'nın istatistiki veri tabanından temin edilmiştir. Bütün değişkenler için serilerin gerçek değerleri kullanılmıştır.

Literatürdeki çalışmalarda (Neumayer ve Soysa, 2005; Busse ve Braun, 2004; Kucera, 2002; Braun, 2006; Kechagia ve Metaxas, 2023), ortaöğretime kayıt olmama oranları çocuk işçiliği için bir vekil olarak kullanılmış ve çalışan çocukların okula gitmediği ileri sürülmüştür. Bu, okul kaydı ve çocuk işçiliğinin uyumsuz faaliyetler olduğu ve bu nedenle çocukların ya çalıştığı ya da okula gittiği varsayıldığı argümanına dayanmaktadır (ILO, 2000). Benzer şekilde, Beegle, Dehejia ve Gatti (2009) da çocuk işçiliğinin okul terkiyle ilişkili olduğunu gözlemlemiştir. Bu özel vekilin kullanımı eksik veri sorununu ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle, literatür taramasına ve gelişmekte olan ülkelerdeki çok uluslu şirketlerin faaliyetleriyle ilgili ekonomik faktörlere dayanarak, çocuk işçiliği bağımlı değişken olarak ve DYY girişleri ile açıklayıcı değişkenlerin bir fonksiyonu olarak modellenmiştir. Çocuk işçiliğini aşağıdaki gibi tahmin edilmektedir:

Çocuk işçiliği = 100 - toplam ortaöğretim kaydı

Bu çalışmada da söz konusu çalışmalar takip edilerek çocuk işçiliğini tespit etmek üzere toplam ortaöğretim kaydı dikkate alınmış, 100'den farkı kullanılmıştır. DYY değişkeni için net DYY girişinin GSYİH'daki yüzde oranı, cari ABD doları cinsinden kişi başına düşen GSYİH, ticari açıklık değişkeni için ihracat ve ithalat toplamının GSYİH'ya oranı ve toplam nüfus kullanılmıştır. Değişkenlere ilişkin veriler Dünya Kalkınma Göstergeleri(WDI-World Development Indicators) veri tabanından temin edilmiştir. Veri seti, ulaşılabilirliğe bağlı olarak en geniş zaman aralığında alınmaya çalışılmış, mevcut veriler doğrultusunda çalışmanın zaman aralığı 2000-2023 dönemi olarak belirlenmiştir. Değişkenlere ait bilgiler Tablo 4'te sunulmuştur.

**Tablo 4: Değişkenlere Ait Bilgiler**

| Değişken adı | Tanımlama                   | Ölçüm                                                                                                                                                                                                                                                          | Kaynak |
|--------------|-----------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------|
| CL           | Çocuk işçiliği              | Çocuk işçiliği = 100 - toplam ortaöğretim kaydı<br><br>Brüt kayıt oranı, toplamın oranıdır. Kayıt, yaştan bağımsız olarak, gösterilen eğitim düzeyine resmen karşılık gelen yaş grubundaki nüfusa yapılır.                                                     | WDI    |
| FDI          | Doğrudan yabancı yatırımlar | Yabancı doğrudan yatırım, yatırımcının kendi ekonomisi dışında bir ekonomide faaliyet gösteren bir işletmede kalıcı bir yönetim payı (oy hakkına sahip hisse senetlerinin yüzde 10 veya daha fazlası) elde etmek için yapılan net yatırım girişidir (% GSYİH). | WDI    |
| GDP          | Gayri safi yurt içi hasıla  | Kişi başına düşen GSYİH, gayri safi yurt içi hasılanın yıl ortası nüfusuna bölünmesiyle elde edilir. Veriler cari ABD doları cinsindendir.                                                                                                                     | WDI    |
| TO           | Ticari açıklık              | Toplam ihracat ve ithalatın GSYH'ye oranı.                                                                                                                                                                                                                     | WDI    |
| P            | Nüfus                       | Toplam nüfus, hukuki statü veya vatandaşlığa bakılmaksızın tüm sakinleri sayan fiili nüfus tanımına dayanmaktadır.                                                                                                                                             | WDI    |

Çalışmada kullanılan verilere ait özet istatistiklerin bulunduğu Tablo 5 incelendiğinde, ortalama (67964907) maksimum (1.44E+09) ve minimum (102677) değerleri ile nüfus değişkeninin diğer değişkenlere nispeten daha yüksek olduğu görülmektedir. Minimum değeri en düşük olan değişken CL (-94.460), ortalaması en düşük olan değişken FDI (3.696), maksimum değeri en düşük olan değişken de yine FDI'dır (46.275). Standart sapması en yüksek değişken 2.08E+08 ile P, en düşük olan ise 4.855 değeri ile FDI'dır.

**Tablo 5: Tanımlayıcı İstatistikler**

|                           | CL      | FDI     | GDP      | TO     | P        |
|---------------------------|---------|---------|----------|--------|----------|
| Ortalama                  | 30.120  | 3.696   | 3019.705 | 30.903 | 67964907 |
| Maksimum                  | 93.659  | 46.275  | 30133.30 | 86.663 | 1.44E+09 |
| Minimum                   | -94.460 | -11.191 | 111.406  | 4.549  | 102677   |
| Standart Sapma            | 28.382  | 4.855   | 3292.650 | 15.958 | 2.08E+08 |
| <b>Korelasyon Matrisi</b> |         |         |          |        |          |
|                           | CL      | FDI     | GDP      | TO     | P        |
| CL                        | 1.000   | -0.011  | -0.559   | -0.366 | 0.026    |
| FDI                       | -0.011  | 1.000   | 0.116    | 0.285  | -0.119   |
| GDP                       | -0.559  | 0.116   | 1.000    | 0.491  | -0.102   |
| TO                        | -0.366  | 0.285   | 0.491    | 1.000  | -0.162   |
| P                         | 0.026   | -0.119  | -0.102   | -0.162 | 1.000    |

Tablo 5’te değişkenlerin korelasyon katsayıları da yer almaktadır. Korelasyon matrisi incelendiğinde, çocuk işçiliği ile GDP arasında yüzde 50’nin üzerinde negatif korelasyon görülürken, TO ile GDP arasında yüzde 49 oranında pozitif, çocuk işçiliği ile TO arasında yüzde 36 negatif korelasyon görülmektedir. TO ile P arasında yüzde 16 negatif, GDP ile P arasında yüzde 10 negatif, FDI ile P arasında yüzde 11 negatif korelasyon söz konusudur. FDI ile TO arasında yüzde 28,5 oranında pozitif korelasyon bulunmaktadır. Ancak, değişkenler arasındaki ilişkinin açıklanmasında korelasyon katsayısı ve tanımlayıcı istatistikler yeterli ölçütler olmadığı için diğer testlerin de yapılması gerekir.

Bu çalışmada çocuk işçiliğinin yüksek olduğu seçilmiş 37 ülkede çocuk işçiliği, DYY girişleri, kişi başına düşen GSYİH, ticari dışa açıklık ve nüfus yoğunluğu arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Ampirik model kurulurken Kechagia ve Metaxas (2023) çalışması takip edilmiştir. Çocuk işçiliğinin yüksek olduğu seçilmiş ülkelerde DYY girişleri, kişi başına düşen GSYİH, ticari dışa açıklık, nüfus ve çocuk işçiliği arasındaki ilişkiyi test etmek için düzenlenen model (1), Kechagia ve Metaxas (2023) tarafından geliştirilen model esas alınarak oluşturulmuştur. Aşağıda çocuk işçiliği (CL), doğrudan yabancı yatırımlar (FDI), kişi başına düşen GSYİH (GDP), ticari dışa açıklık (TO) ve nüfus yoğunluğunun (P) bir fonksiyonu olarak düzenlenmiştir.

$CL=f(FDI, GDP, TO, P)$

$$CL_{it} = \beta_0 + \beta_1 FDI_{it} + \beta_2 GDP_{it} + \beta_3 TO_{it} + \beta_4 Ln P_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Modelde  $i=1$ ’den  $N$ ’e kadar olan ve ülkeleri temsil eden birimleri gösterirken;  $t=1, \dots, T$ ’ye kadar yıllık frekansta zaman periyodunu temsil etmektedir. Modellerde yer alan  $\beta_0, \dots, \beta_4$ ; değişkenlerin katsayıları ve  $\varepsilon_{it}$  ise hata terimidir. Kullanılan veri seti içinde nüfus, çok büyük rakamlardan oluştuğu için modelde görüldüğü gibi logaritması alınarak modele dâhil edilmiştir. Veriler yıllık olarak düzenlendikten sonra, analizler Eviews 12 programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

### 3.2. Yöntem ve Bulgular

Bu çalışmada çocuk işçiliği, DYY girişleri, kişi başına düşen GSYİH, ticari dışa açıklık ve nüfus arasındaki nedensellik olup olmadığının analiz edilmesinde panel veri tekniklerinden yararlanılmıştır. Çalışmada örneklem çocuk işçiliğinin yüksek olduğu 37 ülkeyi kapsamaktadır.

Bu bölümde yatay kesti bağımlılığı, birim kök ve Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik analizi ile değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi analiz edilmiştir. Panel veri modelleri ile sayısı birden fazla olan yatay-kesit birimlerinin zaman içindeki değişimleri incelenebilmektedir, bu avantajından dolayı literatürde yaygın olarak kullanılmaktadır (Gujarati, 2016, s. 420).

Birimler arasında yatay kesit bağımlılığını araştırmak için Breusch-Pagan (1980) LM, Pesaran (2004) CDLM, Pesaran (2004) CD ve Pesaran ve Yamagata (2008) LMAdj testleri literatürde yaygın olarak kullanılan testlerdir. Yatay kesit bağımlılığı testinin hipotezleri aşağıda gösterildiği gibidir:

$H_0$ : Yatay kesit bağımlılığı bulunmamaktadır.

$H_1$ : Yatay kesit bağımlılığı bulunmaktadır.

**Tablo 6. Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri**

|     | LM (Breusch, Pagan 1980) | CDLM (Pesaran 2004)    | LMAdj (Pesaran ve Yamagata, 2008) | CD (Pesaran 2004)      |
|-----|--------------------------|------------------------|-----------------------------------|------------------------|
| CL  | 8929.706<br>[0.0000]***  | 226.342<br>[0.0000]*** | 225.537<br>[0.0000]***            | 75.405<br>[0.0000]***  |
| FDI | 1563.134<br>[0.0000]***  | 24.581<br>[0.0000]***  | 23.776<br>[0.0000]***             | 9.929<br>[0.0000]***   |
| GDP | 12079.36<br>[0.0000]***  | 312.724<br>[0.0000]*** | 311.919<br>[0.0000]***            | 108.724<br>[0.0000]*** |
| P   | 13637.89<br>[0.0000]***  | 355.427<br>[0.0000]*** | 354.623<br>[0.0000]***            | 63.250<br>[0.0000]***  |
| TO  | 3701.532<br>[0.0000]***  | 83.173<br>[0.0000]***  | 82.368<br>[0.0000]***             | 10.350<br>[0.0000]***  |

**Not:** \*\*\*, %1, \*\*, %5, \*, %10 anlamlılık seviyesini göstermektedir.

Yatay kesit bağımlılığı testlerinin sonuçları Tablo 6'da gösterilmiştir. Panel verideki değişkenlerin olasılık değerlerine göre bütün değişkenler için %1 anlam düzeylerinde sıfır hipotezi reddedilmektedir. Bu durum değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığını göstermektedir. Bu doğrultuda söz konusu ülkelerin ekonomilerinde ortaya çıkan şokların, diğer ülkeleri de etkilediği söylenebilir.

Serilerin durağan olup olmadığı tespit edilerek yapılan tahminlerin güvenilirliği ortaya konabilir. Bunun için de birinci nesil ya da ikinci nesil birim kök testleri yapılmaktadır. Birimler arasında yatay kesit bağımlılığı bulunmadığı varsayıldığında birinci nesil birim kök testlerine başvurulur. Yatay kesit bağımlılığı bulunduğunda ise ikinci nesil birim kök testleri kullanılmaktadır. Bu çalışmada da yatay kesit bağımlılığı olduğu belirlendiği için serilerin durağanlığını araştırmak amacıyla yatay kesit bağımlılığının varlığına dayanan CIPS istatistiklerine başvurulmuştur. CIPS testinin hipotezleri aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

$H_0$ : Seride birim kök vardır

$H_1$ : Seride birim kök yoktur

Pesaran (2007)'nin geliştirdiği bireysel CADF istatistiklerine ilişkin ortalamalardan hareketle CIPS istatistikleri hesaplanmaktadır ve kesit boyutu (N), zaman boyutundan (T) küçük olduğu durumlarda da büyük olduğu durumlarda da kullanılabilir (Güloğlu ve İvrendi, 2008). CIPS testine ait bulgular Tablo 7'de görülmektedir.

**Tablo 7. CIPS Birim Kök Testi**

| Değişken/seri adı | Düzyey   | P-value | Fark     | P-value |
|-------------------|----------|---------|----------|---------|
| CL                | -2.66292 | <0.05   | -4.10681 | <0.01   |
| FDI               | -3.57174 | <0.01   | -5.24244 | <0.01   |
| GDP               | -2.14170 | >=0.10  | -3.90294 | <0.01   |
| P                 | -2.67121 | <0.05   | -2.57247 | <0.01   |
| TO                | -2.78469 | <0.05   | -3.91423 | <0.01   |

**Not:** Gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir. En uygun model olarak sabitli ve trendli model seçilmiştir. Sabitli ve trendli modelde kritik değerler -2.29 (%1), -2.14 (%5), -2.06 (%10). Kritik değer

hesaplamaları Pesaran (2007) makalesinden alınmıştır. \*\*\*, %1, \*\*, %5, \*, %10 anlamlılık seviyesini göstermektedir.

Değişkenlerin seviye değerleri kullanıldığında GDP değişkeni dışında FDI değişkeni için %1 anlam düzeyinde, CL, N ve TO değişkenleri için %5 anlam düzeyinde sıfır hipotezi reddedilmektedir. Fakat birinci farkları kullanıldığı takdirde bütün değişkenler için sıfır hipotezi %1 anlam düzeyinde reddedilmektedir. Dolayısıyla bütün değişkenler durağandır. Bağımlı-bağımsız değişkenler ilişkisinin yönü nedensellik analizi ile tespit edilmiştir. Bu amaçla Dumitrescu ve Hurlin nedensellik testi uygulanmıştır. Nedensellik testleriyle “değişkenler arasında kısa dönemli ilişki yoktur” biçimindeki  $H_0$  hipotezi sınanmaktadır. Literatür taraması bulgularına dayanarak iki araştırma hipotezi incelenmiştir. Gelişmekte olan ülkelerdeki DYY ve çocuk işçiliğine odaklanan ampirik çalışmaların çoğunluğu, DYY girişlerinin çocuk işçiliği oranlarında önemli bir rol oynadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca makroekonomik değişkenlerin de çocuk işçiliğini etkilediği sonucuna varmışlardır. Söz konusu testin hipotezleri aşağıdaki gibidir:

$H_0$  : Değişkenler arasında kısa dönemli ilişki yoktur.

$H_1$  : Doğrudan yabancı yatırım girişleri çocuk işçiliğinin belirleyici bir faktördür.

$H_2$  : Makroekonomik değişkenler çocuk işçiliğini etkilemektedir.

Tablo 8’de Dumitrescu-Hurlin nedensellik testi sonuçlarına yer verilmiştir.

**Tablo 8. Dumitrescu-Hurlin Panel Nedensellik Analizi Sonuçları**

| Nedensellik Yönü                    | W-Stat. | Zbar-Stat. | Olasılık Değeri | Nedensellik |
|-------------------------------------|---------|------------|-----------------|-------------|
| $\Delta fdi \rightarrow \Delta cl$  | 3.25266 | 2.22849    | 0.0258**        | <b>Var</b>  |
| $\Delta cl \rightarrow \Delta fdi$  | 2.25629 | -0.06782   | 0.9459          | Yok         |
| $\Delta gdp \rightarrow \Delta cl$  | 2.90352 | 1.42385    | 0.1545          | Yok         |
| $\Delta cl \rightarrow \Delta gdp$  | 2.03916 | -0.56822   | 0.5699          | Yok         |
| $\Delta n \rightarrow \Delta cl$    | 2.91972 | 1.46117    | 0.1440          | Yok         |
| $\Delta cl \rightarrow \Delta n$    | 2.87423 | 1.35633    | 0.1750          | Yok         |
| $\Delta to \rightarrow \Delta cl$   | 2.05402 | -0.53398   | 0.5934          | Yok         |
| $\Delta cl \rightarrow \Delta to$   | 1.91932 | -0.84442   | 0.3984          | Yok         |
| $\Delta gdp \rightarrow \Delta fdi$ | 2.85935 | 1.32204    | 0.1862          | Yok         |
| $\Delta fdi \rightarrow \Delta gdp$ | 2.42056 | 0.31078    | 0.7560          | Yok         |
| $\Delta n \rightarrow \Delta fdi$   | 1.92614 | -0.82869   | 0.4073          | Yok         |
| $\Delta fdi \rightarrow \Delta n$   | 1.71211 | -1.32197   | 0.1862          | Yok         |
| $\Delta to \rightarrow \Delta fdi$  | 3.12658 | 1.93791    | 0.0526*         | <b>Var</b>  |
| $\Delta fdi \rightarrow \Delta to$  | 2.99778 | 1.64107    | 0.1008          | Yok         |
| $\Delta n \rightarrow \Delta gdp$   | 3.18479 | 2.07207    | 0.0383**        | <b>Var</b>  |
| $\Delta gdp \rightarrow \Delta n$   | 3.35085 | 2.45479    | 0.0141**        | <b>Var</b>  |
| $\Delta to \rightarrow \Delta gdp$  | 1.87745 | -0.94091   | 0.3468          | Yok         |
| $\Delta gdp \rightarrow \Delta to$  | 3.68802 | 3.23186    | 0.0012***       | <b>Var</b>  |
| $\Delta to \rightarrow \Delta n$    | 2.21504 | -0.16289   | 0.8706          | Yok         |
| $\Delta n \rightarrow \Delta to$    | 2.46090 | 0.40375    | 0.6864          | Yok         |

**Not:** \*\*\*, %1, \*\*, %5, \*, %10 anlamlılık seviyesini göstermektedir.

Tablo 8’de görüldüğü gibi DYY girişleri yüzde 5 anlam düzeyinde çocuk işçiliğinin sebebidir. Ticari dışa açıklık, yüzde 10 anlam düzeyinde DYY girişlerine sebep olmaktadır. Nüfus, yüzde 5 anlam düzeyinde GSYİH’ya neden olurken, GSYİH yüzde 5 anlam düzeyinde nüfusa neden olmaktadır. Ayrıca GSYİH da yüzde 1 anlam düzeyine ticari dışa açıklığa sebep olmaktadır.

#### 4. Tartışma

Dağdemir ve Acaroğlu (2010) ile Doytch, Thelen ve Mendoza (2014), DYY ile çocuk işçiliği arasında pozitif bir ilişki gözlemlemiştir, ancak onların çalışmaları belirli coğrafi bölgelere odaklanmamıştır. Yapılan çalışmaların çoğu DYY girişlerinin çocuk işçiliği üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu sonucuna varmıştır (Neumayer ve Soysa, 2005; Davies ve Voy, 2009; Voy, 2012; Fatima, 2017). Bu çalışmadaki sonuçlar da DYY girişlerinin çocuk işçiliğine sebep olduğu yönündedir.

Doytch, Thelen ve Mendoza (2014) kişi başına düşen GSYİH ile çocuk işçiliği arasında negatif bir ilişki gözlemlemiştir. Benzer şekilde, Neumayer ve de Soysa (2005) da kişi başına düşen GSYİH'nin çocuk işçiliği üzerinde negatif bir etkisi olduğu sonucuna varmıştır. Söz konusu negatif ilişki, kişi başına düşen GSYİH'nin daha yüksek olduğu ailelerin çocuklarının ekonomik nedenlerle okulu bırakma olasılıklarının daha düşük olmasına bağlanabilir. Bu nedenle, incelenen ülkelerde kişi başına düşen daha yüksek GSYİH'nin çocuk işçiliği oranında bir azalmaya katkıda bulunduğu sonucuna varılmıştır. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar ise çocuk işçiliği ile GSYİH arasında bir nedensellik ilişkisi olmadığı yönündedir.

Iram ve Fatima (2008) Pakistan'da ticaret açıklığının çocuk işçiliği üzerinde olumlu bir etkisi olduğu sonucuna varmıştır. Neumayer ve Soysa (2005) ise çocuk işçiliği ile ticaret açıklığı arasında olumsuz bir ilişki gözlemlemiştir ve belirli bir coğrafyaya değil, 117 gelişmekte olan ekonomiye odaklanmıştır. Ayrıca, Fatima (2017) ticaret açıklığı ile çocuk işçiliği arasında negatif bir ilişki gözlemlemiştir; ancak, çalışma farklı coğrafi bölgelerden 129 gelişmekte olan ekonomiyi içermiştir ve ticaretin ihracat odaklı şirketler söz konusu olduğunda çocuk işçiliği üzerinde ihmal edilebilir bir etkiye sahip olabileceğini savunmuştur. Ancak bu çalışmada elde edilen panel nedensellik bulguları, ticari açıklık ile çocuk işçiliği arasında bir nedensellik ilişkisi olmadığını göstermektedir.

Bu çalışmanın sonuçları nüfus ile çocuk işçiliği arasında da bir nedensellik ilişkisi bulunmadığını ortaya koymuştur. Ancak, Doytch, Thelen ve Mendoza (2014), nüfus yoğunluğu ile çocuk işçiliği arasında negatif bir ilişki olduğunu savunmuştur. Benzer şekilde, Voy (2012) da 82 ülkede kırsal alanlardaki nüfus ile çocuk işçiliği arasında negatif bir ilişki gözlemlemiştir.

Bu çalışmada ilk araştırma hipotezi (H1) kabul edilmekte ve incelenen ülke gruplarında DYY girişleri ile çocuk işçiliği arasında tek yönlü bir nedensellik olduğu savunulmaktadır. Bu nedenle, örneklemdeki ülkelerdeki DYY girişlerinin çocuk işçiliği oranlarını etkilediği görülmektedir. İkinci araştırma hipotezinde makroekonomik değişkenlerin çocuk işçiliğini etkilediği savunulmaktadır. Ancak bu hipotez reddedilmekte, GSYİH, ticari açıklık ve nüfus yoğunluğunun çocuk işçiliğini etkilemediği görülmektedir. Bu çalışmanın kısıtı, ulaşılabilen mevcut verilerle sınırlı olmasıdır. Ayrıca çocuk işçiliği çeşitli faaliyetler içerdiği için, çeşitlilik içeren bir olgu olması da diğer bir kısıttır. Bu çalışmada 2000-2023 döneminde 37 gelişmekte olan ülke için yatay kesit bağımlılığı, Pesaran CIPS birim kök testi ve Dumitrescu-Hurlin nedensellik analizi yapılmıştır. DYY girişinden çocuk işçiliğine tek yönlü bir nedensel ilişki olduğu bulunmuştur. Diğer makroekonomik değişkenlerden çocuk işçiliğine doğru bir nedensellik ilişkisi mevcut değildir. Bu bulgular Kechagia ve Metaxas (2023) bulgularıyla uyumludur.

#### 5. Sonuç

Uluslararası sermaye akışları ve çok uluslu işletme faaliyetlerinin etkilendiği birçok sosyoekonomik ve politik faktörlerden en önemlisi düşük işgücü maliyetidir. Küreselleşmenin de etkisiyle çok uluslu şirketler maliyetleri azaltarak daha fazla kâr elde etme arayışına girmiştir. Bu durum, gelişmekte olan ülkelerdeki ucuz iş gücünün kötüye kullanılmasına yol açmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımcı şirketler, çocuk işçiler ve düşük ücretli iş gücünden faydalanarak üretimlerini artırmaktadırlar. DYY girişleri, çoğu zaman çalışan çocuklar da dâhil olmak üzere niteliksiz iş gücüne yöneliktir. Yabancı yatırımcıların düşük maliyetli iş gücüne erişim arayışında olması çocuk işçiliğinin teşvik edilmesine yol açmaktadır. Böylece, tedarik zincirinde kayıt dışı olarak da çocuk işçiliğinin artması söz konusu olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde çalışan çocuklar, artan araştırma ilgisi ve uluslararası kuruluşların işbirliği çabalarıyla dikkat çeken önemli bir sosyal sorun olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda DYY girişlerinin çocuk işçiliği üzerindeki etkisi önemli bir sorun ve incelenmeye değer bir konu olarak görülmüştür.

Bu çalışmada amaç, çocuk işçilik oranının yüksek olduğu seçilmiş 37 ülke için 2000-2023 yılları arasında DYY girişleri ile çocuk işçiliği arasındaki nedensellik ilişkisini incelemek olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda kişi başına düşen GSYİH, ticari dışa açıklık ve nüfus yoğunluğundan oluşan makroekonomik değişkenler ile çocuk işçiliği arasındaki ilişkinin de araştırılması amaçlanmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkeni olan çocuk işçiliğini temsil etmek üzere ortaöğretim okul kayıt oranlarının 100'den farkı kullanılmıştır. Ticari Dışa Açıklık göstergesi olmak üzere ithalat ve ihracatın GSYİH'ya yüzde oranı, gelir düzeyini temsil etmek üzere ise kişi başına düşen GSYİH verileri kullanılmıştır. Panel veri tekniklerinin kullanıldığı bu çalışmada önce değişkenlere ait serilerin arasında yatay kesit bağımlılığı olup olmadığı sınanmıştır. Yatay kesit bağımlılığının tespit edilmesinden sonra serilerin durağanlığı yatay kesit bağımlılığı olduğunda başvuru CIPS birim kök testi ile araştırılmıştır. Serilerin I(1) düzeyinde durağan oldukları tespit edilmiştir. Daha sonra standart Dumitrescu-Hurlin nedensellik testi ile analiz gerçekleştirilmiştir.

Gelişmekte olan ekonomilerde çocuk işçiliği, düşük kalkınma düzeyi, yoksulluk ve zayıf kurumsal kalite gibi çeşitli sosyoekonomik faktörlere atfedilmektedir. Bu çalışma, çocuklar için adaletsizlik konusu olmaya devam eden, onların bugününü ve geleceğini etkileyen ve onları insani ve sosyal haklarından mahrum bırakan DYY ve çocuk işçiliğine odaklanmıştır. Elde edilen bulgular incelenen ülkelerde DYY girişleri ile çocuk işçiliği arasında tek yönlü bir nedensel ilişki olduğunu göstermektedir. Nüfus ile GSYİH değişkenleri arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Ayrıca GSYİH, ticari dışa açıklığa sebep olmaktadır.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne (OECD) göre, çeşitli ülkelerde faaliyet gösteren çok uluslu şirketler, çocuk işçiliğiyle ilgili belirli yönergeler uymalıdır. Bu yönergeler çocuk işçiliği ile sağlık ve güvenlik dâhil olmak üzere insan haklarının korunmasına yöneliktir (OECD, 2001). Çocuk işçiliğinin yasadışı olmasına rağmen, bazı Afrika ülkelerinde çeşitli sektörlerde yüksek kaldığı gözlemlenmektedir (Seebens ve Wobst, 2005, s. 274). Bu nedenle, yasal çerçevenin yeniden gözden geçirilmesi ve çok uluslu şirketlerin çocukların sömürülmesini önlemek için ev sahibi hükümetlerle işbirliği yapması önerilmektedir (Kechagia ve Metaxas, 2023, s. 14). Yabancı yatırımların olduğu ülkelerde, çocuk işçiliği ile ilgili yasaların uygulanması önemlidir, çünkü yetersiz yasalar, çocuk işçiliğini artırabilir. Yabancı yatırımcıların faaliyet gösterdiği ülkelerde çocuk işçiliğini yasaklayan katı yasaların uygulanması, yasal düzenlemelerin etkin bir şekilde denetlenmesi için bağımsız denetim mekanizmalarının oluşturulması da önem taşımaktadır.

Çok uluslu şirketlerin tedarikçilerinin çocuk işçiliği ile ilgili politikalarını ve uygulamalarını değerlendirmek için düzenli denetimler yapılmalıdır. Şirketlerin, çocuk işçiliği ile ilgili uygulamalarını ve ilerlemelerini düzenli olarak raporlamasında da fayda görülmektedir. DYY yapan şirket tedarik zincirlerinde çocuk işçiliği ile ilgili riskleri değerlendirmeli ve bu konuda gerekli önlemleri almalı, çocuk işçiliğini önlemek için net politikalar oluşturulmalı ve bu politikalar tüm çalışanlara duyurulmalıdır. Ayrıca şirketlerin iş etiği kurallarında çocuk işçiliğine karşı duruşları açıkça belirtilmelidir. Bu önlemler, DYY'ın çocuk işçiliğini artırmasını önlemek için etkili bir çerçeve sağlayabilir. Konuya ilişkin gelecekteki araştırmalarda, DYY'lara sektör bazında odaklanılarak çocuk işçiliği üzerinde sektör boyutuyla etkisi incelenebilir.

## Kaynaklar

- Beegle, K., Dehejia, R., & Gatti, R. (2009). Why Should We Care About Child Labor? The Education, Labor Market and Health Consequences of Child Labor. *Journal of Human Resources*, 44, 871–889. <https://muse.jhu.edu/article/466715>
- Braun, S. (2006). Core Labour Standards and FDI: Friends or Foes? The Case of Child Labour. *Review of World Economics*, 142, 765–791. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10290-006-0092-6>
- Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1980). The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics. *The Review of Economic Studies*, 47(1), 239-253.
- Burhan, N. A. S., Sidek, A., & Ibrahim, S. (2016). Eradicating The Crime of Child Labour in Africa: The Roles of Income, Schooling, Fertility and Foreign Direct Investment. *MPRA Paper 77250*, University Library of Munich, Germany, 1–16. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/77250/>

- Busse, M., & Braun, S. (2004). Export Structure, FDI and Child Labor. *The Journal of Economic Integration*, 19(4), 804–829. <https://www.e-jei.org/journal/view.php?doi=10.11130/jei.2004.19.4.804>
- Cigno, A., Rosati, F., & Guarcello, L. (2002). Does Globalization Increase Child Labor? *World Development*, 30(9), 1579–1589. <https://doi.org/10.11130/jei.2004.19.4.804>
- Dağdemir, O., & Acaroğlu, H. (2010). The Effects of Globalization on Child Labor in Developing Countries. *Business and Economic Horizon*, 2(3), 37–47. <https://ageconsearch.umn.edu/record/95959/?v=pdf>
- Dammert, A. C., Hoop, J., Mvukiyehe, E., & Rosati, C. F. (2017). *The Effects of Public Policy on Child Labor: Current Knowledge, Gaps, and Implications for Program Design*. Understanding Children's Work (UCW) Programme Series. Centre for Economics and International Studies (CEIS).
- Davies, R., & Voy, A. (2009). The Effect of FDI on Child Labor. *Journal of Development Economics*, 88(1), 59–66. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2008.02.001>
- Doytch, N., Thelen, N., & Mendoza, R. (2014). The Impact of FDI on Child Labor: Insights from an Ampirical Analysis of Sectoral FDI Data and Case Studies. *Children and Youth Services Review*, 47(2), 157–167. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0190740914003326>
- Dumitrescu, E. I., & Hurlin, C. (2012). Testing for Granger Noncausality in Heterogeneous Panels. *Economic Modelling*, 29(4), 1450-1460.
- Edmonds, E. V., & Pavnick, N. (2006). International Trade and Child Labor: Cross-Country Evidence. *Journal of International Economics*, 68(1), 115–140. <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2005.01.003>
- Enders, W. (2004). *Applied Econometric Time Series*. University of Alabama.
- Fatima, A. (2017). The Effect of Globalization and Credit Market Imperfections on the Incidents of Child Labour. *International Journal of Social Economics*, 44(7), 998–1017. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/ijse-04-2015-0102/full/html>
- Gujarati, D. (2016). *Örneklerle Ekonometri* (N. Bolatoğlu, Çev.). Ankara: BB101 Yayınları.
- Güllü, G., ve Arslan, Y. (2023). Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye’de Çalışma Standartları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(2), 766-815.
- Güloğlu, B., & İvrendi, M. (2008). Output Fluctuations: Transitory or Permanent? The case of Latin America. *Applied Economics Letters*, 17(4), 1–6.
- Gün, S. (2010). *Yoksulluk Döngüsü Bağlamında Sokakta Çalışan Çocuklar*. (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ILO. (1999). *Urgent Action Convention on the Prohibition and Elimination of the Worst Forms of Child Labor*, 182. Retrieved from [https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS\\_377311/lang--tr/index.html](https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377311/lang--tr/index.html)
- ILO. (2000). *United Nations Administrative Committee on Coordination Subcommittee on Demographic Estimates and Projections; Twenty-first Session; Geneva, Bureau of Statistics*. Retrieved from <https://ilostat.ilo.org/topics/population-and-labour-force/>
- ILO. (2018). *Ending Child Labour by 2025: A Review of Policies and Programmes*. Retrieved from <https://www.ilo.org/publications/ending-child-labour-2025-review-policies-and-programmes>
- Iram, U., & Fatima, A. (2008). International Trade, Foreign Direct Investment and the Phenomenon of Child Labor: The Case of Pakistan. *International Journal of Social Economics*, 35(11), 809–822. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/03068290810905432/full/html>

- Jafarey, S., & Lahiri, S. (2002). Will Trade Sanctions Reduce Child Labour? The Role of Credit Markets. *Journal of Development Economics*, 68(1), 137–156. [https://doi.org/10.1016/S0304-3878\(02\)00009-3](https://doi.org/10.1016/S0304-3878(02)00009-3)
- Kechagia, P., & Metaxas, T. (2023). Capital Inflows and Working Children in Developing Countries: An Ampirical Approach. *Sustainability*, 15(7), 6240. <https://doi.org/10.3390/su15076240>
- Koçali, K. (2022). Çalışma Hayatında Çocuk İşçiler: Türkiye Durum İncelemesi. İçinde O. H. Öztay & S. Sarıbaş (Ed.), *Sosyal Bilimler Alanındaki Gelişmeler 1* içinde (s. 475-494). İzmir: Duvar Yayınları.
- Kucera, D. (2002). Core Labour Standards and Foreign Direct Investment. *International Labour Review*, 141(1-2), 31–69. <https://doi.org/10.1111/j.1564-913X.2002.tb00230.x>
- Namal, M. K. (2019). Uluslararası ve Ulusal Mevzuat Açısından Türkiye’de Çocuk İşçiliği. İçinde Y. K. Yasım (Ed.), *İşgücü Piyasasında Dezavantajlı Gruplar*. Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi.
- Neumayer, E., & de Soysa, I. (2005). Trade Openness, Foreign Direct Investment and Child Labor. *World Development*, 33(1), 43–63. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2004.06.014>
- OECD. (2001). *The OECD Guidelines for Multinational Enterprises and Global Instruments for Corporate Responsibility*. Retrieved from <https://www.oecd.org/corporate/mne/1898155.pdf>
- Pesaran, M. H. (2004). *General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels*. Cambridge Working Papers in Economics, 0435.
- Pesaran, M. H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in The Presence of Cross-section Dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265–312.
- Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). Testing Slope Homogeneity in Large Panels. *Journal of Econometrics*, 143(1), 50-93.
- Seebens, P., & Wobst, H. S. (2005). The Impact of Increased School Enrollment on Economic Growth in Tanzania. *African Development Review*, 17(2), 274–301. <https://ageconsearch.umn.edu/record/18737/files/dpdp0074.pdf>
- Shelburne, R. (2001). An Explanation of The International Variation in The Prevalence of Child Labour. *World Economics*, 24(3), 359–378. <https://doi.org/10.1111/1467-9701.00360>
- Sundjo, F., Michael, M. E., Bessala, S. O., Grace, M. E. D., & Aziseh, I. F. (2018). Commercial Openness, Foreign Direct Investment and Child Labour: Cross-Country Empirical Evidence from Sub—Saharan Africa. *Journal of Business Management Economic Research*, 2(9), 12–24. [https://www.jobmer.org/2018/vol2\\_issue9\\_article2.pdf](https://www.jobmer.org/2018/vol2_issue9_article2.pdf)
- Tunçcan, N. (2000). Çocuk İşçiliği: Nedenleri, Boyutları ve Küreselleşen Dünyadaki Konumu. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (43-44).
- United Nations. (2023). *Sustainable Development Goals*. Retrieved from <https://www.unodc.org/roseap/en/sustainabledevelopment-goals.html>
- Voy, A. (2012). Globalization, Gender and Child Work. *Oxford Development Studies*, 40(1), 1–19. <https://doi.org/10.1080/13600818.2011.646977>
- World Bank. (2025). *Dünya Gelişim Göstergeleri Verileri*. Retrieved from <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
- Yüceol, H. M. (2022). Covid-19 Pandemi Süreci Sonrasında Çocuk İşçiliğinde Genel Durum ve Politika Önerileri. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 40-53.

## **Research Article**

### **Doğrudan Yabancı Yatırımlar Çocuk İşçiliğinin Bir Nedeni Mi?**

*Are Foreign Direct Investments A Cause of Child Labor?*

**Derya DEMİR**

Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Reşadiye Meslek Yüksekokulu

[derya.demir@gop.edu.tr](mailto:derya.demir@gop.edu.tr)

<https://orcid.org/0000-0002-7355-1757>

#### **Extented Summary**

Foreign direct investment (FDI) inflows are frequently directed towards unqualified labor, including child labor. Child labor, especially in developing countries, continues to be an important social issue that attracts the attention of both researchers and international organizations. Child labor is a violation of children's basic human rights. Rights such as the right to education, the right to play, and the right to a healthy life are critical to children's development. Education plays an important role in children's social and economic development. Child labor prevents children from receiving education, and lack of education limits their future opportunities. Children who do not receive education are at risk of having to work in lower-income jobs in the future. In addition, child labor causes health problems. Working in hazardous jobs threatens children's physical and mental health, and working long hours negatively affects children's growth and development processes. Although child labor improves the economic situation of families in the short term, it negatively affects the general economic development of society in the long term. Ending child labor contributes to social equality and justice. Societies can develop and implement stronger policies for the protection of children. Child labour is not just a problem of certain countries, it is a global issue and requires international cooperation.

From the employers' perspective, child labor means reducing costs with cheap labor. Particularly for businesses operating in export-oriented industries, the use of child labor is an important factor for competitiveness in global markets. The demand for labor directed towards children by employers in order to reduce costs is significantly influenced by the informal economy. The process of industrialization in developing countries has unfolded differently than in the West, resulting in the emergence of the informal economy. In these countries, urbanization has occurred more rapidly than development, leading to insufficient employment opportunities in the industrial sector, and the population migrating from rural areas to cities has been unable to find new job opportunities. In this context, especially in underdeveloped countries, a dual structure has emerged (Tunçcan, 2000, p. 50).

The most important of the many socioeconomic and political factors that affect international capital flows and multinational business activities is low labor cost. With the impact of globalization, multinational corporations have sought to make more profits by reducing costs. This situation leads to the abuse of cheap labor in developing countries. Direct foreign investment corporations increase their production by taking advantage of child labor and low-wage labor. FDI inflows are often directed at unqualified labor, including working children. Foreign investors' search for access to low-cost labor leads to the encouragement of child labor. Thus, there is an increase in child labor in the supply chain, also unregistered. Working children in developing countries continues to be an important social problem that attracts attention with increasing research interest and cooperation efforts of international organizations. In this context, the impact of FDI inflows on child labor has been seen as an important problem and a subject worth examining.

Based on this, this study aims to investigate the connection between FDI inflows and other macroeconomic variables with child labor through causality analyses. The study period covers the years 2000 to 2023, depending on the availability of data. The panel consists of data from 37 developing countries with high rates of child labor. To represent child labor as the independent variable of the research, the difference from 100 in secondary school enrollment rates has been used. Trade data as a percentage of GDP has been utilized as an indicator of commercial openness. For representing income levels, per capita GDP data has been employed. In this study, which employed panel data techniques, the cross-sectional dependence of the series on the variables was first tested, and then their stationarity was tested using the Pesaran CIPS test. The series were determined to be stationary at level I(1). Dumitrescu-Hurlin causality analysis was then applied.

The relationship between FDI inflows and child labor in developing countries has attracted the attention of researchers; however, the studies have reached ambiguous and contradictory conclusions. While some studies have concluded that FDI inflows increase child labor, others have concluded that FDI inflows reduce child labor in developing countries. Some studies have also found that the impact of FDI inflows on child labour is insignificant. This study aims to clarify the impact of FDI inflows on child labor by studying a sample of 37 developing countries with high child labor rates from 2000 to 2023. It also sheds light on the problem of child labor in developing countries and further investigates the impact of FDI inflows and GDP, trade openness and population on child labor with up-to-date data. Moreover, it is the first empirical study to test the relationship between foreign direct investment (FDI) and child labor in developing economies using the Dumitrescu-Hurlin causality test.

This study accepts the first research hypothesis (H1) and argues that there is an unidirectional causality between FDI inflows and child labor in the country groups examined. Therefore, FDI inflows in the sample countries appear to affect child labor rates. The second research hypothesis argues that macroeconomic variables affect child labor. However, this hypothesis is rejected, and it is found that GDP, trade openness, and population density do not affect child labor. A limitation of this study is that it is constrained by the available existing data. Additionally, since child labor encompasses various activities, its diverse nature presents another limitation.

Child labor in developing economies is attributed to various socioeconomic factors such as low levels of development, poverty, and weak institutional quality. This study focuses on foreign direct investment (FDI) and child labor, which continue to be a matter of injustice for children, affecting their present and future and depriving them of their human and social rights. The findings indicate that there is an unidirectional causal relationship between FDI inflows and child labor in the examined countries.

According to the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), multinational corporations operating in various countries must adhere to specific guidelines related to child labor. These guidelines aim to protect human rights, including health and safety, in relation to child labor (OECD, 2001). Despite child labor being illegal, it is observed to remain high in various sectors in some African countries (Seebens and Wobst, 2005, p. 274). In countries with foreign investments, the enforcement of laws related to child labor is crucial, as inadequate laws can increase child labor. Regular audits should be conducted to assess the child labor policies and practices of suppliers. It is also beneficial for corporations to regularly report on their child labor practices and progress. Clear policies should be established within corporations engaged in FDI to prevent child labor, and these policies should be communicated to all employees. Furthermore, corporations should explicitly state their stance against child labor in their business ethics guidelines. Future research on this topic could focus on the sectoral impact of FDI on child labor.